

Οι παιδαγωγικές απόψεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη

Γράφει ο Θεόδωρος Ζουρμπάνος

Η Φιλοσοφική Σχολή των Αθηνών: Ραφαήλ Σάντι

Στάνζα Ντέλλα Σενιατούρα, Βατικανό, 1509 - 1511

Στη σχολή των Αθηνών παρατηρούμε μια φανταστική συνάθροιση φιλοσόφων που αν και έζησαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, συζητούν, διδάσκουν ή στοχάζονται. Στο κέντρο δεσπόζουν οι μορφές του Πλάτωνα, ο οποίος δείχνει με το δάχτυλό του προς τα πάνω, αποκαλύπτοντας με τον τρόπο αυτό την πηγή των ιδεών του, ενώ δίπλα του στέκεται ο Αριστοτέλης υποδηλώνοντας με την κίνηση του χεριού του το ενδιαφέρον του για τα επίγεια πράγματα και τα φυσικά φαινόμενα. Οι χρωματισμοί της ενδυμασίας τους επίσης ενισχύουν τη θεϊκή πνευματικότητα του Πλάτωνα, φορώντας κόκκινο μανδύα, ενώ με τον γαλάζιο μανδύα του Αριστοτέλη υπαινίσσονται τα ανθρώπινα και τα γήινα.

Αθήνα

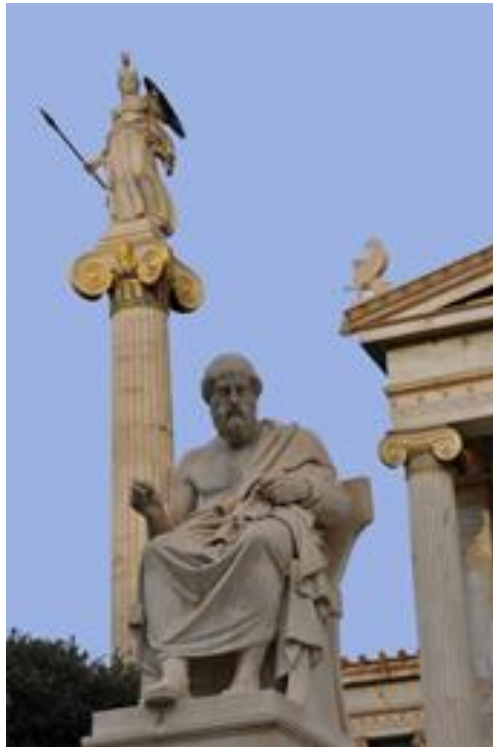
Τον 4^ον αιώνα π.Χ. η Αθήνα αντιμετωπίζει κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, ενώ η ηθική παρακμή και η πολιτική κρίση έρχονται να ενισχύσουν την άσχημη κατάσταση και να κλονίσουν τα θεμέλια της κοινωνικής σταθερότητας.

Τη λύση στα προβλήματα ήρθε να την δώσει η εκπαίδευση. Έτσι λοιπόν κατά την εποχή αυτή τέθηκαν οι βάσεις των επιστημών της αγωγής. Στην Ακαδημία του Πλάτωνα, στη ρητορική σχολή του Ισοκράτη και στο Λύκειο του Αριστοτέλη εξετάστηκαν και αναπτύχθηκαν όλα τα βασικά θέματα της παιδείας, τόσο τα θεωρητικά όσο και τα πρακτικά, όπως:

- ✓ ο σκοπός της αγωγής
- ✓ το μορφωτικό ιδεώδες
- ✓ το δυνατόν της αγωγής
- ✓ τα μορφωτικά αγαθά
- ✓ η παιδονομία
- ✓ οι μέθοδοι διδασκαλίας
- ✓ η αξία της αξιολόγησης
- ✓ η δύναμη του κοινωνικοοικονομικού και ευρύτερου περιβάλλοντος και άλλα ...

Αξίζει να τονιστεί ότι όλα τα παιδαγωγικά συστήματα που ακολούθησαν έθεσαν τις βάσεις τους, σ' αυτά που παρουσιάστηκαν τον 4^ον αιώνα π.Χ.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Ο Πλάτωνας στο ρεαλιστικό έργο του «Νόμοι» έδωσε πρώτος ένα συνειδητό, συστηματικά διαμορφωμένο ιδανικό της αγωγής και της πνευματικής καλλιέργειας. Ανάγει ταυτόχρονα τη φιλοσοφία και την επιστήμη σε μεγάλες οδηγούς της δημόσιας ζωής και σε ύψιστες μορφωτικές δυνάμεις. Διακρίνει επίσης βαθμίδες στην εκπαίδευση, τις οποίες αν τις αναλύσουμε θα διακρίνουμε την προσχολική, τη στοιχειώδη, τη μέση και την ανωτάτη εκπαίδευση.

Α΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Στην προσχολική ηλικία ο Πλάτωνας δίνει πολύ μεγάλη σημασία. Περιλαμβάνει τις ηλικίες από τη γέννηση ενός παιδιού μέχρι τον 3^ο χρόνο. Σ' αυτό το χρονικό διάστημα θα πρέπει να δοθεί πολύ μεγάλη φροντίδα τόσο στη σωματική ανάπτυξη του παιδιού, όσο και στην ψυχοσυναισθηματική του καλλιέργεια. Κατά το στάδιο αυτό χτίζονται τα θεμέλια του χαρακτήρα του ανθρώπου.

Οι γονείς κατά την περίοδο αυτή δεν πρέπει να ανατρέφουν τα παιδιά τους με σκληρότητα, αλλά ούτε και με μαλθακότητα, γιατί η μεν πρώτη δημιουργεί δουλοπρεπείς, ενώ η δεύτερη θηλυπρεπείς ανθρώπους.

Ακόμα δεν πρέπει να προκαλούμε στα παιδιά φόβους, έντονη λύπη, κόπους και ζωντανά πάθη και γενικά έντονα συναισθήματα, γιατί ταρασσουν τον ψυχικό τους κόσμο.

Β΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Από τον 3^ο χρόνο του παιδιού μέχρι τον 6^ο χρόνο. Σ' αυτή την περίοδο τα νήπια εκπαιδεύονται μαζί αγόρια και κορίτσια. Στα νήπια πρέπει να δημιουργούμε καλές έξεις και συνήθειες. Αυτά μπορούμε να τα πετύχουμε μέσω των παιχνιδιών και λέγοντάς τους κατάλληλους μύθους. Τα παιδιά τα παρακολουθούν οι τροφοί και οι ειδικοί υπάλληλοι της πολιτείας. Στον 6^ο χρόνο τα παιδιά χωρίζονται σε αγόρια και κορίτσια, αλλά διδάσκονται τα ίδια μαθήματα.

Γ΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Από την ηλικία των 6 μέχρι 10 χρονών. Εδώ πρέπει να γίνεται συστηματική διδασκαλία της γυμναστικής στα παιδιά, όπως σωματικές ασκήσεις, χοροί,

παιχνίδια με όπλα, πάλη κ.τ.λ. Βασικό επίσης μάθημα είναι και η μουσική, η οποία περιλαμβάνει την ποίηση, τη μελωδία και τον ρυθμό. Τα πρώτα ποιητικά κείμενα έχουν περιεχόμενο μυθικό, αλλά ηθικού περιεχομένου. Ο ρυθμός και η αρμονία της μουσικής ημερεύουν τον άνθρωπο και τον κάνουν πιο χρήσιμο για την κοινωνία («Πρωταγόρας» 325 C) και («Πολιτεία» 413 E). Από τις μελωδίες αποκλείονται τα θρηνώδη και τα συμποσιακά άσματα. Με τον τρόπο αυτό ο Πλάτωνας ζητάει λογοκρισία για τους μύθους και τα ποιήματα. Αποκλείει ακόμη και τη διδασκαλία των ομηρικών ποιημάτων, γιατί παρουσιάζουν τους θεούς με πολλά ελαττώματα και καλλιεργούν την ασέβεια των νέων προς αυτούς («Πολιτεία» 606 E και «Νόμοι» 801 C).

Οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου

Δ΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Από 10 - 13 χρονών. Κατά την περίοδο αυτή διδάσκεται η γραφή και η ανάγνωση. Η διδασκαλία περιέχει κείμενα έμμετρα ή πεζά με ηθοπλαστικό περιεχόμενο καθώς και Μαθηματικά.

Ε΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

ΑΠΌ 13 - 16 χρονών. Συνεχίζεται η συστηματική διδασκαλία της μουσικής από τον κιθαριστή. Διδάσκεται επίσης η γυμναστική, όπως και στις προηγούμενες

βαθμίδες, αλλά με δυσκολότερες ασκήσεις, όπως ρίψεις, πορείες, ιππασία κ.α. Διδάσκονται επίσης τα Μαθηματικά (Αριθμητική, Γεωμετρία, Αστρονομία και Αρμονική) σε ανώτερο επίπεδο. Η διδασκαλία των Μαθηματικών έχει και πρακτικό αλλά και ιδεολογικό σκοπό. Εξυπηρετεί τις ανάγκες της ζωής, αλλά καλλιεργεί και το πνεύμα. Προάγει την αφηρημένη σκέψη. Από τα αισθητά πράγματα μας οδηγούν προς τις αφηρημένες έννοιες («Πολιτεία» 523 A, 524 E, 526 E - 527 C) και αποτελούν κατ' αυτόν τον τρόπο την προπαίδεια της φιλοσοφίας («Πολιτεία» 531 C και 531 D).

ΣΤ' ΒΑΘΜΙΔΑ

Ο σκοπός της βαθμίδας αυτής που περιλαμβάνει τις ηλικίες από 16 - 18 χρονών, είναι πρακτικός και ιδεολογικός. Μεγάλη σημασία δίνει ο Πλάτωνας και στη δύναμη της θρησκείας. Αυτή προτάσσεται της επιστήμης. Για τους ασεβείς προς τους θεούς της πόλης προτείνει ακόμα και αυστηρές ποινές («Νόμοι» 908 D - E).

Ζ' ΒΑΘΜΙΔΑ

Είναι και η τελευταία βαθμίδα και περιλαμβάνει την στρατιωτική εκπαίδευση των νέων μέχρι 20 χρονών.

Στην «Πολιτεία» διδάσκει ο φιλόσοφος ότι η εκπαίδευση των φρουρών της πόλης και των αρχόντων, πρέπει να φτάνει μέχρι το 20^ο έτος της ηλικίας. Στη συνέχεια οι άρχοντες για 10 ακόμα χρόνια θα συνεχίσουν τις μαθηματικές σπουδές τους. Μετά το 30^ο έτος και για 5 χρόνια συνεχόμενα οι πιο ικανοί θα σπουδάσουν διαλεκτική δηλ. φιλοσοφία. Οι άρχοντες θα είναι ώριμοι να αναλάβουν τη διοίκηση της πόλης στο 50^ο έτος της ηλικίας τους.

Ο Πλάτωνας διδάσκει ότι οι επιστήμες πρέπει να αποβλέπουν στην ηθική πρόοδο του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου («Μενέξενος» 246 E). Με αφορμή αυτή την άποψη κατακρίνει τη διδασκαλία της ρητορικής, γιατί δεν ενδιαφέρεται για την αλήθεια και το δίκαιο.

Ο Πλάτωνας είναι εισηγητής της αυτενεργούς μάθησης, «Μένων», και του σχολείου εργασίας. Είναι πολύ γνωστή η φράση του στην («Πολιτεία» 536), «ΜΗ ΤΟΙΝΥΝ ΒΙΑ, Ω ΑΡΙΣΤΕ, ΤΟΥΣ ΠΑΙΔΑΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΑΘΗΜΑΣΙΝ, ΑΛΛΑ ΠΑΙΖΟΝΤΑΣ ΤΡΕΦΕ». Τονίζει την αξία της εποπτικής διδασκαλίας και της άσκησης. Για τον δάσκαλο πιστεύει ότι πρέπει να τον διακρίνει το ήθος και η επιστημονική κατάρτιση. Πιστεύει ακόμη ότι ο δάσκαλος διδάσκει περισσότερο με το παράδειγμά του και λιγότερο με τις συμβουλές και τις υποδείξεις («Νόμοι» 729 B).

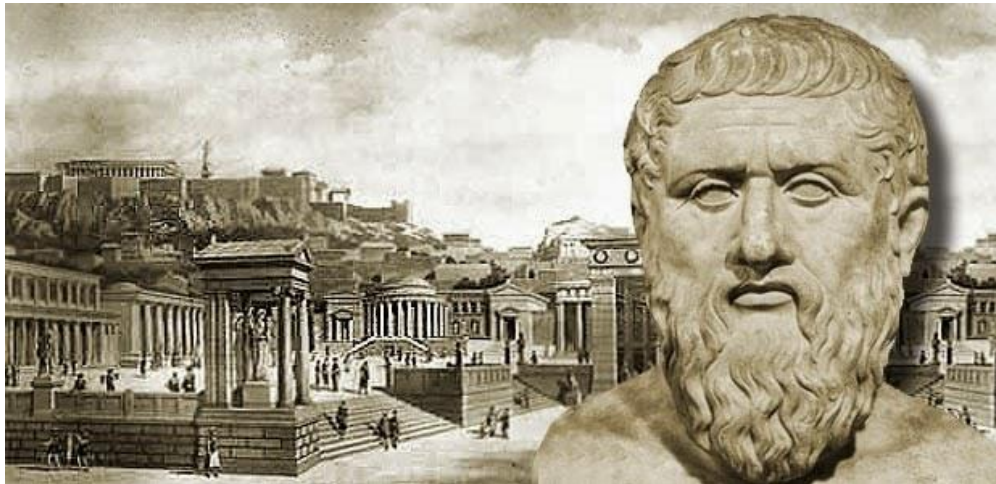
«Μπορούμε εύκολα να συγχωρέσουμε
ένα παιδί που φοβάται το σκοτάδι...

Η αληθινή τραγωδία της ζωής όμως
είναι όταν οι ενήλικοι φοβούνται το ΦΩΣ!»

Πλάτων

Πομπηία ψηφιδωτό σε δάπεδο. Ο Πλάτωνας με άλλους φιλόσοφους

Ο σκοπός της παιδείας ορίζεται από τον Πλάτωνα ως εξής:

«Παιδεία είναι η διαπαιδαγώγηση προς την αρετή, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και που αποβλέπει στο να κάμει τον πολίτη τέλειο, να γνωρίζει να εξουσιάζει και να εξουσιάζεται με δικαιοσύνη. Η παιδεία που αποβλέπει στον πλούτο ή στην πολιτική δύναμη ή στην απόκτηση σοφίας χωρίς δικαιοσύνη και φρόνηση, αυτή είναι χυδαία και ανελεύθερη και δεν αξίζει καθόλου να λέγεται παιδεία» («Νόμοι» 644 Α).

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε πολύ με τα παιδαγωγικά προβλήματα.

Σκοπός της αγωγής κατά τον Αριστοτέλη είναι:

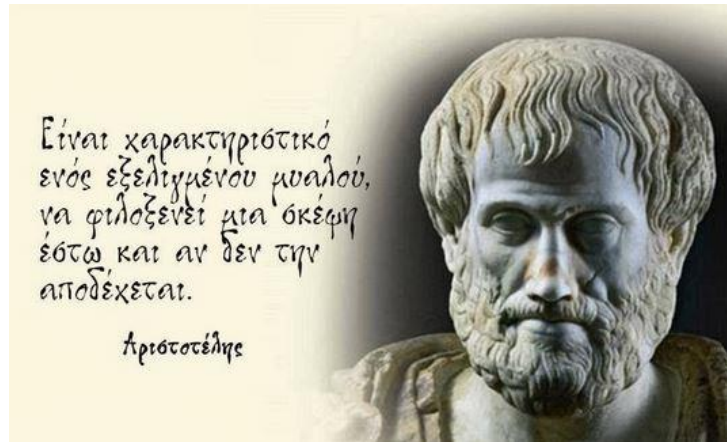
1. Να δώσει στον τρώφιμο τις πρακτικές εκείνες γνώσεις που είναι απαραίτητες για τις ανάγκες της ζωής.
2. Να καλλιεργήσει στην ψυχή του μαθητή την αγάπη προς το αγαθό και την αρετή.
3. Να αναπτύξει τις διανοητικές ικανότητες του παιδευμένου.
4. Να δημιουργήσει καλές έξεις και
5. Να καταστήσει τους εκπαιδευμένους να γνωρίζουν τα καθήκοντα και τα δικαιώματά τους («Πολιτικά» 1179 Β) μέσα στο κοινωνικό σύνολο και να

βρίσκουν την αιτία της επιτυχίας και της δυστυχίας τους («Πολιτικά»1277 Β, 13 - 15)

Ως προς τη δύναμη της αγωγής δέχεται ο Αριστοτέλης ότι αυτή εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τις κληρονομικές καταβολές - τη φύση του ατόμου, το έθος - την άσκηση και τον λόγο δηλαδή τη διδασκαλία.

Η εκπαίδευση, πιστεύει ο Αριστοτέλης, οφείλει να είναι οικογενειακή και δημόσια. Η οικογενειακή εκπαίδευση αρχίζει από τη γέννηση και διαρκεί μέχρι το 7^ο έτος, οπότε αρχίζει η δημόσια εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια της δημόσιας εκπαίδευσης η οικογενειακή θα βοηθά και θα συμπληρώνει τη σχολική αγωγή. Η κοινή εκπαίδευση πρέπει να γίνεται σε δημόσια ιδρύματα. Την όλη φροντίδα θα την έχει η πολιτεία. Η αγωγή πρέπει να είναι μεν κοινή, αλλά να προσαρμόζεται σε κάθε περίπτωση προς την αντιληπτική ικανότητα και την ατομικότητα του μαθητή. («Ηθικά Νικομάχεια» 174).

Τα μορφωτικά ιδεώδη του Αριστοτέλη πρέπει να είναι τα εξής:

1. «Τα χρήσιμα προς τον βίο» , το ωφελιμιστικό δηλαδή ιδεώδες. Οι χρήσιμες και πρακτικές γνώσεις πρέπει πάντοτε να οδηγούν στην ηθική ζωή και στην ελευθερία του ατόμου και όχι στη χυδαία και ανελεύθερη ζωή («Πολιτικά»1337 Β και 1338 Α).
2. «Τα τείνοντα προς την αρετή», το ηθικό ιδεώδες. Η όλη αγωγή πρέπει να οδηγεί στην ηθικοποίηση του ανθρώπου («Πολιτικά» 1332 Α). Για να πετύχει η ηθικοποίηση του ανθρώπου, πρέπει οι τρεις δυνάμεις της αγωγής η φύση, το έθος και ο λόγος να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους.
3. «Τα προς τη διάνοια τείνοντα», η ανάπτυξη δηλαδή των πνευματικών ικανοτήτων. Η ανάπτυξη των διανοητικών ικανοτήτων δεν πρέπει να καλλιεργεί τον εγωισμό και την αλαζονεία. Πρέπει να οδηγεί προς την ενάρετο ζωή («Πολιτικά» 1337 Β).
4. «Τα περιττά», το καλαισθητικό ιδεώδες. Ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος που εισάγει στη διδασκαλία και το μάθημα της «γραφικής», της ιχνογραφίας.
5. «Το πολιτειακό ιδεώδες». Η μόρφωση του ανθρώπου δεν πρέπει να αποβλέπει μόνο στην ευδαιμονία του ατόμου, αλλά και του κοινωνικού συνόλου.

Από όλα αυτά συμπεραίνεται ότι τα μορφωτικά ιδεώδη είναι ανάλογα με τον σκοπό της αγωγής. Ο άνθρωπος κατευθύνεται προς τα εκπαιδευτικά ιδεώδη και

πραγματοποιεί τον σκοπό της αγωγής παρωθούμενος από διάφορες ορμές, όπως ορμή για επικοινωνία, ορμή για γνώση, ορμή για κίνηση και ορμή για μίμηση.

Ο Αριστοτέλης διακρίνει 4 βαθμίδες της αγωγής:

Α΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Την 1^η βαθμίδα αποτελεί η προ του γάμου αγωγή. Για να εξασφαλιστεί η καλή φύση, πρέπει οι μελλόνυμφοι να έχουν σωματική ευρωστία και καλές ψυχικές και πνευματικές καταβολές. Ορίζει ως κατώτατο όριο της ηλικίας για τον γάμο για τη γυναίκα το 18^ο έτος, για τον άντρα το 37^ο. Οι γυναίκες κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης τους, πρέπει να παίρνουν όλες τις προφυλάξεις για την ομαλή εξέλιξη του εμβρύου.

Β΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Αρχίζει από τη γέννηση και φτάνει μέχρι το 7^ο έτος της ηλικίας του παιδιού. Κατά το πρώτο έτος της ηλικίας του το παιδί πρέπει να τρέφεται πολύ καλά, γιατί τότε χτίζονται τα θεμέλια της υγείας του ανθρώπου. Πρέπει να συνηθίζει στις καιρικές μεταβολές, να κινείται και να εκδηλώνεται ελεύθερα. Από του 2^{ου} μέχρι του 5^{ου} πρέπει να γίνεται μια λογική σωματική άσκηση στα παιδιά. Θα διδάσκονται ορισμένοι μύθοι ηθικού περιεχομένου από το οικογενειακό περιβάλλον και λίγη μουσική, χωρίς όμως να κουράζεται το παιδί. Από του 5^{ου} μέχρι του 7^{ου} έτους μέσω των παιχνιδιών και των άλλων ελεύθερων δραστηριοτήτων των παιδιών θα καταβάλλεται προσπάθεια να ανακαλυφθούν και να καλλιεργηθούν τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και οι κλίσεις τους. Πρέπει να αποφεύγονται τα θεάματα και οι ανήθικοι λόγοι («Πολιτικά» 1336 Α και Β). Την ανατροφή των παιδιών θα πρέπει να αναλαμβάνουν μόνο οι γονείς και όχι οι δούλοι.

Γ΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Αρχίζει από το 7^ο και τελειώνει στο 14^ο έτος. Αυτή είναι η περίοδος της υποχρεωτικής φοίτησης των παιδιών στο σχολείο. Τα παιδιά θα διδάσκονται γράμματα (ανάγνωση, αριθμητική και γραφή), γυμναστική, μουσική και γραφική - ιχνογραφία («Πολιτικά» 1337 Β).

Δ΄ ΒΑΘΜΙΔΑ

Αρχίζει από το 14^ο και φτάνει μέχρι το 21^ο έτος. Είναι η τελευταία βαθμίδα της αγωγής. Κατά τη χρονική αυτή περίοδο, πρέπει να κατανοήσει ο νέος τις αξίες και τις ιδέες του αγαθού, του ωραίου, του αληθινού ... Θα διδάσκονται γραμματική, ρητορική, διαλεκτική, φυσική, ιστορία, πολιτική και φιλοσοφία. Στο χρονικό αυτό διάστημα οι νέοι θα εκπληρώνουν και τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις.

Ενδιαφέρον έδειξε ο Αριστοτέλης και για τα μεθοδολογικά προβλήματα. Αυτός πρώτος τόνισε ότι σπουδαία πηγή της γνώσης είναι η παρατήρηση της φύσης («Φυσική ακρόαση» 247 Β). Η διάνοηση πρέπει να συμφωνεί με την εμπειρία («Περί ζώων γενέσεως» 760 Β).

Η εμπειρία όμως παρέχει μερικές γνώσεις και όχι γενικές. Δεν μας γνωρίζει την αιτία. Ο Αριστοτέλης, ως γνωστόν, θεμελίωσε τις δύο μεθόδους της λογικής έρευνας, την επαγωγική και την παραγωγική. Στη διδασκαλία κυρίως χρησιμοποιούμε την επαγωγική μέθοδο («Αναλυτικά ύστερα» 100 Α).

Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης είναι οι πρώτοι θεμελιωτές των επιστημών της αγωγής. Η σύγχρονη παιδαγωγική τις περισσότερες παιδαγωγικές ιδέες των δύο μεγάλων φιλοσόφων και παιδαγωγών τις δέχεται ως απόλυτα ορθές.